

О.Ю. ЄМЕЛЬЯНОВ, к.е.н.,

О.Б. ІВАНОВА,

Інститут економіки і менеджменту НУ "Львівська політехніка"

ПІДХОДИ ДО ОБГРУНТУВАННЯ ТАРИФІВ НА ПОСЛУГИ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

Постановка проблеми. Водопровідно-каналізаційне господарство Львівської області складається з численних підприємств, які на цей день перебувають у стані стагнації. Виробничі та фінансові показники роботи водоканалів області є переважно незадовільними. Враховуючи, що водопостачання та водовідведення є досить капіталоемними галузями, негативним фактором виступає те, що основна частина технічних засобів цих господарств зношена, морально застарілими є і об'єкти інфраструктури. Внаслідок цього, витрати на електроенергію, матеріали та людську працю, які пов'язані із їх обслуговуванням, поступово зростають. Окрім того, все збільшуються втрати води і на зношених водогінних мережах. Значний вплив на зміну тарифів спричинює і підвищення рівня мінімальної заробітної плати й усіх відповідних нарахувань на неї. Це, зрештою, призводить до таких невтішних наслідків, як: погіршення якості обслуговування споживачів, підвищення тарифів на воду, накопичення виробничо-фінансових проблем підприємств тощо.

Однією з основних проблем нинішнього функціонування водоканалізаційних підприємств Львівської області є постійне зростання собівартості послуг водопостачання і водовідведення та підвищення тарифів на ці послуги для усіх категорій споживачів. Щороку ця проблема все більш загострюється, стає дедалі актуальнішою. Ріст тарифів призводить до зростання заборгованості з оплати за надані послуги, і, як наслідок, до погіршення фінансового стану підприємств.

За останні роки значно погіршився фінансовий стан і Львівського міського комунального підприємства "Львівводоканал" (далі - ЛМКП "Львівводоканал"). У порівнянні із іншими водопровідно-каналізаційними господарствами Львівсь-

кої області, саме це підприємство надто сильно відчуває тягар усіх вище окреслених проблем. Відзначимо при цьому, що не останню роль у підвищенні тарифів на ЛМКП "Львівводоканал" відіграє недосконалість підходів до їх формування. Отже, основу вирішення проблеми, на наш погляд, слід шукати саме тут.

Зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема обґрунтування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення на сьогодні вже не є питанням, що стосується лише фінансового боку функціонування підприємства, або неспроможності щодо їх сплати значною частиною споживачів. Поруч із підвищенням тарифів постають проблеми незадовільної якості надання послуг водогосподарствами. Саме для того, щоб рівень тарифів відповідав якості наданої води, Законом України від 17.01.2002 р. № 2988-III було затверджено "Загальнодержавну програму розвитку водного господарства", що передбачає ряд заходів щодо: вдосконалення технології очищення питної і стічних вод, заміни амортизованих мереж і обладнання, скорочення витрат та втрат питної води в процесі її виробництва та транспортування; упровадження системи обліку використання водних ресурсів, виробництва та реалізації питної води, відведення та очищення стічних вод, забезпечення обслуговування і перевірки технологічних приладів обліку; аналізу фактичного та прогнозованого обсягу споживання та ін..

Такі заходи сприяють покращенню діяльності водогосподарських підприємств, проте основне питання - обґрунтування тарифів, вони не вирішують.

Окрім зазначеного, важливим науковим питанням, що досі залишається відкритим, є ступінь зарегульованості діяль-

ності водогосподарства на рівні місцевих органів самоврядування. Це пояснюється тим, що підприємства є монополістами, тому держава повинна їх контролювати, але цей контроль має здійснюватися за відповідними правилами - встановленням базових показників (тарифи на послуги, пільгове оподаткування тощо).

Таким чином, незважаючи на зміни, що відбулися в результаті реформування системи функціонування водопровідно-каналізаційного господарства протягом останніх років, залишаються невирішеними окремі науково-практичні завдання, серед яких найважливішим є створення методики для обґрунтування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема підвищення тарифів вже неодноразово висвітлювалася як у засобах масової інформації, так і в наукових виданнях. Проте, більшість фахівців підходять до дослідження цього питання лише з позицій витратного механізму, технічного. На наш погляд, сукупність підходів, обґрунтованих спеціалістами водопостачальницької галузі, надасть більш чітку і зрозумілу картину причин росту тарифів та напрямків вирішення цієї ситуації. Передусім, оглянемо позиції науковців щодо окресленої проблеми, стан поглядів і думок, що склалися за цією темою.

Згідно поглядів фахівців "ПАДКО Інтернешенл", котрі працюють в Україні за Програмою Агентства США з міжнародного розвитку з питань реформування тарифів на комунальні послуги та реструктуризації комунальних підприємств, однією з найвагоміших складових підвищення тарифів на послуги водопостачання та водовідведення є технічний і моральний знос цієї системи. Так, водогосподарський комплекс міста Львова почав розвиватися від 1901 року. На сьогодні 26% водогонів знаходяться у незадовільному технічному стані, в аварійному становищі перебуває 29,3 тис. км, або 25% від загальної довжини мереж підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. Четверта

частина водопровідних очисних споруд і мереж (у вартісному виразі) і кожна п'ята насосна станція фактично відпрацювали термін амортизації, 40% насосних агрегатів потребує заміни. Окрім цього, фахівці Програми вважають, що факторами недосконалого формування і регулювання тарифів постають такі, як: проблеми, пов'язані зі станом комунального господарства в цілому, платоспроможністю населення та комунальних підприємств, відсутністю чітких договірних відносин між комунальними підприємствами та місцевими органами виконавчої влади, системою інформаційного забезпечення водогосподарського комплексу тощо. Усі ці неузгодженості і втрати прямим та непрямим чином впливають на формування тарифу.

Розв'язання окресленої проблеми фахівці "ПАДКО Інтернешенл" насамперед вбачають [10, ст. 35-70] у:

- здійсненні заходів щодо удосконалення технології, заміни зношених фондів та інших заходів, спрямованих на скорочення втрат матеріального носія послуги в процесі його виробництва і транспортування до споживача;

- доопрацюванні усіх, так-званих "вузьких місць" у "Порядку формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення", для більш якісного формування економічно обґрунтованих тарифів;

- встановленні чітких договірних відносин між надавачами і споживачами послуг, з метою посилення взаємної відповідальності надавачів послуг (за якість наданих послуг) та споживачів (за вчасну оплату отриманих послуг).

Дещо з іншої точки зору підходить до проблеми формування економічно обґрунтованих тарифів Моторенко О.С., котрий вбачає основну причину виникнення такої ситуації на мікроекономічному рівні, суто в особливостях роботи водогосподарських підприємств. Автором відзначено, що специфіка технологічного процесу виробництва послуги, потужність кожного окремого водоканального підприємства - саме це є одними з визначальних тарифоутворювальних чинників надання послуги. Основний вихід з проблеми полягає у за-

лученні індивідуальних довгострокових інвестицій. [6, ст. 114 - 200]

Якщо узагальнити деякі погляди на зазначену проблему, ряд науковців [5, 7, 8] вважає, що провідним напрямком при її вирішенні повинно бути, насамперед, вдосконалення методики формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення. Ключовими моментами при цьому є:

- усунення надто загального характеру документу;
- розробка галузевих нормативів витрат та витрат;
- визначення та врахування питомої ваги інших статей доходів водоканалізаційних господарств (зокрема: обслуговування лічильників, штрафні санкції) у величині тарифу, що формується;
- урахування усіх вимог чинних стандартів бухгалтерського обліку, що пов'язані із формуванням складових тарифу.

Отже, як вже зрозуміло з описаного вище, основними завданнями вирішення зазначеної проблеми обґрунтованої зміни тарифів є:

- детальний, постатейний аналіз структури тарифів та динаміки їх зміни (на прикладі ЛМКП "Львівводоканал");
- дослідження факторів, що спричинили такі зміни; визначення об'єктивних та суб'єктивних чинників при їх формуванні;
- пошук резервів зменшення тарифів;
- обґрунтування методики формування тарифів.

Найпершим завданням при вирішенні окресленої проблеми є розуміння: що насамперед призводить до підвищення тарифів на послуги водопостачання та водовідведення, оскільки існують об'єктивні і суб'єктивні чинники. Таким чином, метою цієї статті є визначення шляхів усунення суб'єктивних чинників необґрунтованого підвищення тарифів на ці послуги, та врахування об'єктивних.

Відслідковуючи динаміку зміни тарифів на послуги водопостачання та водовідведення, зауважимо наступне. На кінець 2001 року по ЛМКП "Львівводоканал" фа-

ктична собівартість послуги з водопостачання та водовідведення становила 0,59 грн та 0,23 грн відповідно, у 2002 році - 0,738 грн та 0,255 грн, що означає збільшення собівартості послуги на 21% (по водопостачанню) та 10,9% (по водовідведенню), порівняно із попереднім роком. Однак, у першому півріччі 2003 року собівартість цих послуг становила вже 0,966 грн та 0,31 грн відповідно, а отже зафіксовано 24% ріст (по водопостачанню) і 17,7% (по водовідведенню) у порівнянні із 2002 роком. При цьому тариф на послуги для населення становив: по водопостачанню 0,85 грн м куб. та 0,30 грн м куб. - по водовідведенню. Встановлені тарифи на водопостачання та водовідведення для населення не відшкодовували витрат підприємства по наданню цих послуг.

Базовий тариф на послуги водопостачання станом на перше січня 2004 року становив 1,11 грн, водовідведення - 0,42 грн.

Станом на перше лютого 2004 року, з урахуванням зміни обсягів реалізації та зростання витрат, базовий тариф на послуги водопостачання та водовідведення збільшено до 1,29 грн (або підвищено на 16,2%) та 0,76 грн (або підвищено на 81,0%) відповідно.

Якщо розглянути ці тарифи з точки зору розподілу за групами споживачів, бачимо наступне: тарифи для населення на послуги водопостачання збільшено з 0,85 грн до 1,08 грн, або на 12,7%, на водовідведення з 0,30 грн до 0,58 грн, або на 93%. Для бюджетних установ: на послуги водопостачання з 1,38 грн до 4,12 грн, або в 3 рази, на послуги водовідведення з 0,42 грн до 1,46 грн, або в 3,5 рази, та для інших споживачів з 3,60 грн до 4,12 грн, або збільшення на 14,4% (по водопостачанню), та з 1,20 грн до 1,46 грн, або збільшення на 21,7% (по водовідведенню).

Розглянувши структуру витрат виробничої собівартості на послуги водопостачання та водовідведення, ми бачимо, що у тарифі, який діяв у попередній період, прямі матеріальні витрати було закладено в розмірі 30101,67 тис.грн по водопостачанню та 13569,42 тис.грн по водовідве-

денню. В тарифах, що вводяться в дію з 01.03.04 р. прямі матеріальні витрати на водопостачання становлять 33305,54 тис.грн та 16118,88 тис.грн по водовідведенню, або зросли на 10,64% та 18,79% відповідно.

Загальновиробничі витрати в попередньому тарифі становили: по водопостачанню 13025,20 тис.грн, по водовідведенню 4164,61 тис.грн. Заплановано загальновиробничі витрати в розмірі 14990,05 тис.грн по водопостачанню та 4849,30 тис.грн по водовідведенню. Ріст становить відповідно: 15,08% та 16,44%.

Адміністративні витрати зросли по водовідведенню з 1831,30 тис.грн до 2122,95 тис.грн, або на 15,92%.

Збільшилися і витрати на збут. Так, якщо по водопостачанню це зростання є незначним - з 1314,16 тис.грн до 1335,16 тис.грн (на 1,6%), то по водовідведенню вони збільшилися з 617,40 тис.грн до 966,84 тис.грн (на 56,6%).

Таким чином, собівартість послуг по водопостачанню збільшилася з 54260,50 тис.грн до 66060,52 тис.грн або на 21,74%. По водовідведенню собівартість послуг зросла з 22049,08 тис.грн до 32759,32 тис.грн або на 48,57%. Отже, рівень витрат на 1 м куб. води збільшився з 0,92 грн (станом на 1.01.2003 р.) до 1,08 грн (станом на 01.01.2004 р.) [11].

Пояснення щодо такого стрімкого росту тарифів полягає у визначенні комплексу причин, що призвели до цього. Серед найвагоміших виділимо:

- зростання рівня мінімальної заробітної плати (від 185,00 грн у 2003 році до 205,00 грн на 01.01. 2004 року або на 9,8%), а разом із нею й усіх відповідних нарахувань за даною витратною статтею бухгалтерського обліку;

- періодичне зростання вартості електроенергії. Так, за 2002-2003 рр., середній тариф на електроенергію зріс із 0,198 грн/кВт.год до 0,227 грн/кВт.год.

Саме ці витрати є найвагомішими складовими витрат виробничої собівартості послуг. Окрім цього, є інші об'єктивні фактори зростання тарифів на послуги водогосподарств, зокрема:

- фізичний та моральний знос обладнання та споруд, що не дозволяє здійснювати їх інтенсивну експлуатацію та призводить до підвищення експлуатаційних витрат;

- застарілі об'єкти інфраструктури: виробничі приміщення, електричні підстанції, водоканалізаційна мережа, що веде до неефективного виробництва та надання послуг, в тому числі і до значних втрат води при водопостачанні (більше як 36%) через неякісні водогінні мережі, які вже давно потребують заміни;

- недостатній рівень капіталовкладень у розвиток та модернізацію ЛМКП "Львівводоканал" у попередні періоди тощо.

Особливостями функціонування ЛМКП "Львівводоканал" є складна конфігурація міської мережі водопостачання та водовідведення, за рахунок складного рельєфу міста Львова. Звідси впливає і одна з найважливіших потреб щодо обслуговування такої мережі - велике енергоспоживання виробництва (питоме енергоспоживання 1 кВт.год. на 1 м куб. води). Варто згадати і про застаріле енергомістке технологічне обладнання. При цьому поступове подорожчання електроенергії є чи не найвагомішим фактором підвищення тарифів на послуги.

Низькі темпи капіталовкладень у попередні періоди зумовили низьку спроможність підприємства до модернізації власних потужностей та були недостатніми для швидкого та якісного розвитку виробничого процесу. Відсутність необхідних ресурсозберігаючих технологій на ЛМКП "Львівводоканал" призвело до значних втрат цих ресурсів, низькоефективного виробництва, а відповідно, і неякісного надання послуг. Чим далі триватиме така ситуація, тим складнішими умовами позначатиметься діяльність підприємства в цілому. Отже, всі втрати, пов'язані з низькою ефективністю технологічного забезпечення водоканалу спричинятимуть збільшення собівартості послуги, і, у свою чергу, поступове зростання тарифів.

Окремо слід зазначити, що на цей день не існує досконалої методики встано-

влення та регулювання тарифів на послуги водопостачання і водовідведення. Офіційним документом щодо формування тарифів є "Порядок формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення", затверджений Наказом Держжитлокомунгоспу України від 27.06.2001 р., № 139, який має ряд недоліків та вимагає доопрацювання.

З огляду на усе зазначене вище, можна зробити ряд висновків щодо напрямків вдосконалення умов надання послуг та формування тарифів:

- забезпечити неухильне виконання заходів по реалізації плану капітальних інвестицій в рамках реалізації Проекту Світового банку (Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку) по фінансуванню "Проекту водопостачання та каналізації м. Львова";

- контроль за використанням гранту ШАМР (Шведського Агентства міжнародного розвитку).

Зменшенню витрат, а отже і зниженню тарифів сприятиме врахування наступного. Проведений нами аналіз економічної обґрунтованості тарифів ЛМКП "Львівводоканал" показав, що є підстави для зменшення базового тарифу на послуги водопостачання та водовідведення, диференціації тарифів по категоріях споживачів, зокрема:

- у витрати включено резерв сумнівних боргів у сумі 2500,0 тис.грн, в тому числі на водопостачання - 1450,0 тис.грн, водовідведення - 1050,0 тис.грн, що передбачено Положенням (стандарту) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", проте безпосередньо ці втрати не пов'язані з наданням послуг;

- в операційні витрати включено відрахування до спеціального фонду місцевих бюджетів 10% вартості питної води, яка надається через системи централізованого водопостачання з відхиленням від вимог стандарту, що складає 2741,1 тис.грн (у минулому році 2168,8 тис.грн). Це питання вимагає вирішення на загальнодержавному рівні і на цей час перебуває на розгляді в Державному комітеті України з питань житлово-комунального господар-

ства та Державній податковій адміністрації;

- в розрахунок базового тарифу не включено капітальні вкладення, які фінансуються за рахунок амортизації (7242,5 тис.грн, в тому числі на послуги водопостачання - 3892,2 тис.грн та водовідведення - 3350,3 тис.грн). Водночас не закладено і витрат податку на прибуток;

- тарифи за надані послуги з водопостачання для населення зони депресійної лійки розраховані підприємством на рівні 0,24 грн/м куб. води, а відшкодування - за рахунок бюджету, передбаченого за тарифом 0,12 грн/м куб. води. В розрахунку на плановий обсяг реалізації води в зону депресійної лійки недофінансовується з бюджету на покриття витрат підприємства у зв'язку з наданням послуг на суму 2163,0 тис.грн ;

- не врегульовано питання розподілу дощових стоків між споживачами, що призводить до перекладання витрат за приймання та очищення стоків із місць загального користування, власних вод р. Полтави на промислових, бюджетних споживачів та населення.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, з огляду на усе, зазначене вище, можна зробити ряд висновків та узагальнень. Отже, основні напрямки подолання поступового підвищення тарифів ми вбачаємо у:

- детальному опрацюванні "Порядку формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення", з метою виділення та усунення методичних недоліків, створення на його базі нової, вдосконаленої методики формування тарифів на ці послуги;

- чіткого розмежування функціональних повноважень при формуванні, встановленні та затвердженні тарифів на рівні місцевих органів самоврядування;

- встановленні чітких договірних відносин між надавачами і споживачами послуг, з метою посилення взаємної відповідальності надавачів послуг (за якість наданих послуг) та споживачів (за вчасну оплату отриманих послуг);

- активізації капіталовкладень у розвиток та модернізацію водопровідно-каналізаційних підприємств, скеруванні їх роботи на прискорення інноваційних процесів (заміну зношених фондів, впровадження прогресивних технологій та ін.);

- визначенні та врахуванні питомої ваги інших статей доходів водоканалізаційних господарств (зокрема: обслуговування лічильників, штрафні санкції) у величині тарифу, що формується та урахуванні усіх чинних стандартів бухгалтерського обліку, що пов'язані із формуванням складових тарифу;

- використанні резервів зниження тарифу, про які вже йшлося вище.

Вважаємо, що саме комплексне застосування усіх вищеперелічених заходів допоможе уникнути проблеми необґрунтованого підвищення тарифів на послуги водопостачання та водовідведення.

Література

1. Закон України "Про Загальнодержавну Програму розвитку водного господарства" від 17.01.2002 р. № 2988-III (із змінами, внесеними згідно із Законом № 380-IV від 26.12.2002 р.) // Відомості Верховної Ради.- 2002. - N 25. - ст.172.

2. Постанова Верховної Ради України "Про концепцію розвитку водного господарства України" // Відомості Верховної Ради України.-2000.-№8.-ст. 54.

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про схвалення Програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на "2002-2005 роки та на період до "2010 року" від 14.02.2002 р. № 139// Відомості Верховної Ради України.- 2002.-№15.-ст. 21.

4. Наказ Державного комітету будів-

ництва, архітектури та житлової політики від 27.06.2001 р. N 139 "Порядок формування тарифів на послуги централізованого водопостачання та водовідведення"// Відомості Верховної Ради.- 2001. - N 56. - ст.37.

5. Головченко О.О. Вдосконалення класифікації витрат на виробництво на підприємствах житлово-комунального господарства (ЖКГ) // Економіка: проблеми теорії та практики. - Д., 2002. - №144. - ст.43-51.

6. Моторенко О.С. Деякі проблеми сучасного водопровідно-каналізаційного господарства України: // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. - Харків: Армос. - 2000. - Вип.12: Інвестиції і реструктуризація економіки регіону. - ст.114-200.

7. Онищук Г. Економіка житлово-комунального господарства: нові підходи у формування цінової і тарифної політики // Економіка України. - 2001. - № 7. - ст. 22 - 28. (Управління економікою: теорія і практика).

8. Паламарчук М.М. Водний фонд України: Довідковий посібник/ М.М.Паламарчук, Н.Б.Закорчевна.- К.: Ніка-Центр, 2001.- 392 с. - К-2 [551.49/П14].

9. Павлов М. Стратегія розвитку водного господарства: Україна і світ.- К.: Техніка, 2001.- ст. 312.

10.Історія тарифної реформи в Україні. // Програма агентства США з міжнародного розвитку. Аналітичний огляд, 2002.-№2. - ст. 35-70.

11.Звітність про результати діяльності ЛМКП "Львівводоканал", 2001-2003 рр.

Стаття поступила в редакцію 18.03.2004